

DOI NUMBER

<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.72304>

How to Cite This Article

Arslan, N. (2023). "Covid-19 Sonrası Dönemde Gig Ekonomisi ve Çalışma Hayatına Etkisi", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:9, Issue:51; pp: 1293-1301

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Covid-19 Sonrası Dönemde Gig Ekonomisi ve Çalışma Hayatına Etkisi¹**Gig Economy and Its Effect on Working Life in the Post-Covid-19 Period**

Neslihan Arslan ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İİBF; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ÖZET

Covid-19 salgını dünyayı birçok alanda etkilemiştir. Salgının ortaya çıkmasıyla birlikte ülkelerin hasta sayıları artmış ve dünyanın birçok bölgesinde can kayıpları ortaya çıkmıştır. Salgının etkileri insan sağlığının yanı sıra ekonomi, sosyal hayat, çalışma hayatı gibi pek çok alanda önemli düzeyde hissedilmiştir. Çalışma hayatı açısından; bu dönemde esnek çalışma biçimi olan hibrid çalışma modeli benimsenmiştir. Genel bir yaklaşımla ele alınan ve geçmişi oldukça eski dönemlere uzanan gig ekonomisi ise platform ekonomisi, talep yönlü ekonomi, çevrimdışı mikro çalışma, 1099 ekonomisi gibi farklı isimlerle anılan ve Covid-19 sonrasında artarak uygulanan bir çalışma modelidir. Günümüzde çeşitli sektörlerde uygulanmaya devam eden bu çalışma modeli çalışılan yer, çalışmanın bağımsızlığı gibi konuları çalışma hayatının gündemine taşımıştır. Bu çalışma Covid-19'un çalışma hayatına olan etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada Gig ekonomisinin avantaj ve dezavantajlarına değinilerek çalışma hayatındaki etkisi incelenmiştir. Covid-19'un çalışma hayatı üzerindeki etkisine; "istihdamda bağımsız yüklenici sorunu", "örgütlenme ve toplu pazarlık alanındaki kısıtlar" ve "güvencesi esneklik" başlıkları ile yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Gig Ekonomisi, Dijital İşgücü Platformlar, Çalışma Hayatı

ABSTRACT

The Covid-19 outbreak has affected the world in many areas. With the emergence of the pandemic, the number of patients in the countries increased and deaths occurred in many parts of the world. The effects of the epidemic have been felt significantly in many areas such as economy, social life and working life, as well as human health. In terms of working life, a hybrid working model, which is a flexible working style, was adopted in this period. The gig economy, which is approached with a general approach and dates back to ancient times, is a working model that is known by different names such as platform economy, demand-side economy, offline micro-working, 1099 economy and has been increasingly implemented after Covid-19. This working model, which continues to be implemented in various sectors today, has brought issues such as place of work and independence of work to the agenda of working life. This study aims to reveal the impact of Covid-19 on working life. In the study, the Gig economy's impact on working life was examined by touching upon its advantages and disadvantages. The impact of Covid-19 on working life is covered under the headings "independent contractor problem in employment", "constraints in the field of organise and collective bargaining" and "flexibility assurance".

Keywords: Covid-19, Pandemic, Gig Economy, Digital Workforce Platforms, Working Life

1. GİRİŞ

Son yılların en büyük salgınlardan olan Covid-19 pandemisi dünyada birçok ülkede hayati kayıplara neden olmuş; pek çok insanın virüse yakalanarak ağır vakalarla karşılaşılmasıyla kendini göstermiştir. Ekonomik ve sosyal hayat üzerinde pek çok etkisi görülen salgına karşı ülkelerin uyguladığı çeşitli tedbirlerle risk faktörü azaltılmaya çalışılmıştır. İnsanların çeşitli yasaklarla evlerinde izole bir yaşam sürdürmeye başladığı bu dönem çalışma hayatında da çeşitli değişimlere sahne olmuş; birçok sektörde esnek çalışma modeline geçilmesini mecburi kılmıştır.

Platform ekonomisi olarak da adlandırılan gig ekonomisinin geçmişi 1970'li yıllarda çıkan mini bilgisayarlar kadar götürülmektedir. 1980'li yıllarda kişisel bilgisayarların yanı sıra 1990'larda internetin yayılmasıyla birlikte giderek artan bu değişim ve dönüşüm sürecine işletmeler de kendi bilgi sistemleri yoluyla adapte olmaya başlamıştır. Özellikle çeşitli uygulamalar ve mobil cihazların artması platformların aktif olarak yer aldığı çalışma anlayışını teşvik etmiştir (Wallas ve Schor, 2020:274). Pandeminin çalışma hayatı üzerindeki etkisi görece yeni olup bu konudaki güncel çalışmaların sayısının düşük olduğu bilinmektedir. Nitekim Covid-19 ve gig ekonomisi ilişkisi üzerine çok fazla bilgi olmadığına dikkat çekilerek salgın son on yılın en büyük değişimi olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte gig ekonomisi genel anlamda çevrimiçi aracılık hizmetleri, kişisel hizmetler, bağımsız çalışanlar ve ücretli işlerin dâhil olduğu bir kavramsal çerçeve sunmaktadır (Umar vd., 2021:2285).

Covid-19 sonrası dönemde çalışma hayatında gig ekonomisinin yükselmesini ortaya koyan bu çalışmada öncelikle pandeminin nasıl ortaya çıktığı ve yayılmasıyla ilgili süreç anlatılmıştır. Devamında salgının çalışma

¹ Bu çalışma IERFM2023 Kongresinde sunulan "Covid-19 Sonrası Dönemde Gig Ekonomisi ve Çalışma Hayatına Yansıması" adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş halidir.

hayatı üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Ayrıca çalışmada gig ekonomisi kavramı üzerinde durularak bu ekonomi modelinin birtakım avantaj ve dezavantajları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise gig ekonomisinin çalışma hayatı üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Çalışmada gig ekonomisi modelinin çalışma hayatındaki etkisi üç başlıkta incelenmiştir. Bunlar; istihdamda bağımsız yüklenici sorunu, örgütlenme ve toplu pazarlık alanındaki kısıtlar ve güvencesiz esneklik başlıklarından oluşmaktadır. Gig ekonomisi her ne kadar geçmişe eskilere uzanan bir model olmakla birlikte Covid-19 salgınıyla birlikte anılması çalışmaya değer bulunmasını açıklamaktadır.

Özetle bu çalışma, gig ekonomisi ile Covid-19 salgını ilişkilenirerek ve bu ilişkiyi salgınla birlikte farklılaşan ekonomi anlayışı çerçevesinde ele alarak, bu bağlamlarda literatürde ele alınan avantajları ve çalışma hayatı için oluşabilecek riskleri tartışmaktadır.

2. COVID-19 SALGINI, ORTAYA ÇIKIŞI VE ETKİLERİ

Çin'in Vuhan şehrinde 2019 yılının aralık ayında ortaya çıkan ve Covid-19 olarak adlandırılan Yeni Koronavirüs hastalığı 13 Ocak 2020 tarihinde tanımlanmış olup; ateş, öksürük nefes darlığı gibi solunum belirtileriyle kendini gösteren bir virüs olarak hayatımıza girmiştir. Başlangıçta hayvan pazarında satılan hayvanlar ve deniz ürünlerinde rastlanan Covid-19 virüsü ilerleyen zamanlarda insandan insana bulaş yoluyla Hubei eyaletindeki şehirler, diğer eyaletler ve dünyaya yayılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2023).

Tüm dünya insanlarını ciddi düzeyde etkileyen Covid-19 salgını sonucu ekonomik ve sosyal hayatın durmasının yanı sıra ülkeler sınırlarını birbirine kapatmış ve böylelikle salgının yayılmasını minimum düzeye indirmiştir. Avrupa ülkelerinin sağlık sisteminde çöküşe neden olan salgın sonucu, ülkeler düzeyinde fiziki temas ve yakınlaşmanın önlenmesi konusunda kısıtlayıcı tedbirler alınmıştır. Devletlerin yönetmekte giderek zorlandığı sosyal hayatın neredeyse durduğu ülkelerde ulaşımdan ticarete ve çalışma hayatına kadar pek çok alan salgından derinden etkilenmiştir (Balcı ve Çetin, 2020:41).

Birçok toplumsal sorunun da meydana geldiği bu dönemde toplumda kadınlardan çocuklara gençlerden yaşlılara pek çok grubun salgının sonuçlarından muzdarip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte salgından etkilenen her birey gibi özellikle yaşlılar toplumsal hayatta sosyal izolasyonu yaşayan önemli bir grup olmuştur. Yaş faktörüyle birlikte birçok hastalığa sahip olan yaşlılar virüsün neden olabileceği bulaş ihtimali açısından hassasiyet gösteren ve hastalığa yakalanma ihtimali yüksek olan grupta yer almıştır.

Covid-19 salgını normal durumdan sapma hali olarak ifade edilerek salgının etkileri üç başlıkta ifade edilmiştir (Kurttaş, 2020:534):

- ✓ Biyomedikal anlamda; Covid-19 hastalığı bir sapma ve rahatsızlık görünümündedir. Virüs bu yönüyle insan vücudunda bir rahatsızlık ve sapma yaratan, vücut işleyişini bozan bir özellik göstermektedir.
- ✓ Sosyal anlamda; Covid-19 toplumsal ve ekonomik sorunlara yol açan bir rahatsızlık ve sapma durumu oluşturmaktadır. Bu açıdan toplumsal yapıyı etkileyerek dönüştürmektedir.
- ✓ Mental anlamda ise; bireyde görünür semptomlar göstermese dahi korku, travma ve enfekte olmayan bireyler üzerinde hastalık etkisine yol açabilmektedir.

Özetle Covid-19 fiziksel etkilerinin yanı sıra sosyalleşmeyi engelleyerek bazı mental sorunlara da yol açabilmektedir.

Tablo 1. Covid-19 Salgınının Etkilediği Sektörler

Sektörler	Etkilenme düzeyi
Toptan ve perakende ticaret	Yüksek

Üretim	Yüksek
Konaklama ve yemek hizmetleri	Yüksek
Emlak, ticaret ve yönetsel faaliyetler	Yüksek
Sanat, eğlence, dinlenme ve yeni faaliyetleri	Orta yüksek
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	Orta yüksek
İnşaat	Orta
Finans ve sigortacılık işlemleri	Orta
Madencilik sektörü ve taş ocaklığı	Orta
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Düşük orta
İnsan sağlığı ve sosyal hizmetler	Düşük
Eğitim	Düşük
Kamu hizmetleri	Düşük
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	Düşük

Kaynak: ILO Monitor (2020).

Salgın dünyada pek çok sektörü ciddi anlamda etkilemiş ve mali kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Nitekim salgının en fazla etkilendiği sektörler içerisinde yine üretim, emlak, yemek gibi alanlar yer alırken eğitim, kamu hizmetler, sosyal güvenlik gibi alanlar düşük düzeyde etkilenen sektörlerdendir (Tablo 1)

3. COVID-19 SALGINININ ÇALIŞMA HAYATINA ETKİSİ

Covid-19 salgını çalışma hayatında pek çok kırılmanın oluşmasına neden olmuştur. Bu kapsamda istihdamın şeklinin değişmesi ve işyerlerinin faaliyetlerinin geçici ya da tamamen durması salgının öne çıkan özelliklerindendir. Nitekim uzaktan çalışma modelinin ağırlık kazanması ve çalışma saatlerinin azaltılması bu dönemde yaygın olarak görülen istihdam uygulamaları arasındadır. İşyerlerinde faaliyetlerin kısmen ya da tamamen durması ise maliyetlerin artması sorununu beraberinde getirmiştir (Erol, 2020:226).

Salgının ortaya çıktığı dönemde çalışma ilişkileri ve çalışma hayatının bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmekte olduğu ve bu durumun tüm dünyayı etkilediği ifade edilmektedir (Omay, 2020:155). Pek çok salgında olduğu gibi Covid-19 ile sosyal izolasyon ve sokağa çıkma yasaklarıyla birlikte çalışanların iş ortamlarından uzaklaştıkları görülmüştür. İşletmeler bu dönemde çalışanlarına getirdikleri farklı çalışma uygulamaları ile çalışanları kontrol etmeye çalışmıştır. Salgın döneminde dönüşümlü çalışma, uzaktan çalışma, evden çalışma sıklıkla benimsenen esnek çalışma modellerindendir (Özkanan, 2022:354).

Salgının Türkiye'deki etkisine karşı çalışma hayatına ilişkin alınan önlemlerin başlıcaları arasında; işten çıkarmaya yönelik yasak getirilmesi, bu kapsamda işten çıkarılamayan işçilerin üç ay ücretsiz izne çıkarılması olanağı, ücretsiz izne çıkarılacak olan işçilere İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödeme yapılması, kısa çalışma ödeneğiyle ilgili uygulamanın başlatılması ve buna bağlı olarak çalışma sürelerinin geçici süreli olmak koşuluyla azaltılması ve işçilerin sağlık sigortası primlerinin karşılanması, sigortalılar açısından üç ayın aşılmaması ve çalışılmayan dönemlerde geçerli olmak kaydıyla gelir desteği sağlanması ve işverenlerin bünyelerinde çalıştırdıkları işçi başına günlük ve aylık asgari ücret desteğinden yararlanabilmesi şeklinde sıralanabilir (Balcı ve Çetin, 2020:49-50).

4. GİG EKONOMİSİ

Gig ekonomisi çalışanların gelir elde etmek amacıyla birden çok iş yaptıkları bir iş modeli olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma şekli kendi hesabına çalışan, birden fazla işveren için çalışmayı esas alan yahut birden fazla iş sözleşmesiyle çalışan kişileri kapsamaktadır. Bu yönüyle işin kendisinin, çalışma saatlerinin ve düzenli ücret almayı gerektiren açık uçlu iş sözleşmelerini içeren geleneksel çalışma şekline farklı bir anlayışı beraberinde getirmektedir (Sargeant, 2017:2). Çeşitli türdeki çalışma modellerini karşılama amacıyla kullanılan kavramın yer aldığı ekonomik yapının önemli bir bölümü; çalışanların müşteriler ve işlerle bir araya gelmelerini sağlayan dijital platformlar ve uygulamalara dayalı bir özellik göstermesidir. Çalışma süresi ve gününü bireylerin özgürce seçmesini olanaklı kılan esnek çalışma modellerinin farklı bir görünümünü sunan gig ekonomisi işverenlerin ihtiyaç duydukları işgücünü büyük bir havuzdan seçmesini kolaylaştıran bir sistem üzerine kuruludur (Erdoğan ve Çiğdem, 2018:237).

Tablo 2. Platform Ekonomisinin Terminolojisi

	Gig Ekonomisi (Genel bir yaklaşımla incelenir): Geçici ve kısa süreli iş ilişkilerinden oluşan gig ekonomisi müşteri, çalışan, birey ve şirket arasında iş
--	--

Platform Ekonomisi	hukukunun kapsamı dışında yer alan bir piyasa olarak bilinir.
	Online Outsourcing/Platform Sourcing/Crowd Sourcing (İşveren merkezli incelenir): İşverenler açısından esnek, hızlı ve bütün gün üretkenlik esaslı erişim sağlayan sistemde; bilgisayara ve internete erişim olduğu sürece bulunulan herhangi bir yerden iş piyasalarına ulaşım ve yeni fırsatlar yakalama olanağı bulunur.
	Online Emek/Dijital Emek/Kalabalık Çalışma (Çalışma ve emek merkezli incelenir): Bağımsız yükleniciler, freelance çalışanlar, kalabalık (crowd) çalışanların da dâhil olduğu yapı iş güvencesinden yoksun olmakla birlikte özgürlük, esneklik, özerklik ve kendi patronu olabilen girişimciliği merkeze alan yeni kendi hesabına çalışanları ifade eder.
	Paylaşım Ekonomisi/Bölünmüş (Fissured) İşyeri/Tam zamanında işgücü/ Talep üzerine çalışma/Sanal çalışma/ Bulut çalışma (Diğer kavramlar bu kapsamda incelenir)

Kaynak: Çiğdem, S. (2019). Endüstri 4.0 ve Dijital Emek Platformlarının İnsana Yakışır İş Bağlamında Değerlendirilmesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 77, s. 181.

İnternet merkezli çalışmanın geçmişinin çok daha eskilere uzandığını söyleyen çeşitli görüşlerin yanı sıra internet tabanlı platformlarla 1990'lı yıllarda karşılaşmaktadır. Nitekim bu platformlardan Elance'nin 1999 yılındaki kuruluşu bu konuda somut bir örnek olarak kabul edilebilir. Bir başka görüşe göre platform tabanlı uygulamaların yaklaşık on yıl önce ortaya çıkmaya başladığı ileri sürülmektedir. Uber ve Lyft gibi araç paylaşım uygulamalarında görülen bu yeni ekonomi modeli zaman içerisinde diğer platformların dâhil olmasıyla giderek büyümeye başlamıştır. Nitekim 2012 yılında neredeyse hiç olmayan araç paylaşımı uygulamalarındaki sürücülerin sayısı 2018 yılına gelindiğinde ABD'de bir milyonu geçmiştir (Oyer, 2020:3).

Gig ekonomisi taşımacılık, eğitim, konaklama, sağlık gibi birçok alanda görünürlüğe sahiptir (Gururaj, 2015:). Ayrıca kullanım kolaylığı, güvenilirlik, kullanıcılar (üreticiler ve tüketiciler) arasındaki alışverişi kolaylaştırma fonksiyonu gibi pek çok avantajı bünyesinde barındırdığı söylenebilir (Watts, 2020:3).

5. AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI YÖNÜYLE GİG EKONOMİSİ

Kısa süreli, esnek ve bağımlı çalışmanın yer aldığı dijital işgücü piyasasına vurgu yapan gig ekonomisi çevrimiçi ve mobil uygulamaların kullanıldığı bir istihdam modeli sunmaktadır. Burada çevrimiçi ve mobil uygulamalar yoluyla müşteriler ve çalışanlar bir araya gelmektedir. Temel avantaj ve dezavantajları açısından küresel iş yapma mantığının egemen olduğu gig ekonomisi, emek bağımlılığının daha az olduğu ve büyük bir işgücü kitlesine ihtiyaç duyulan ekonomi modeli görünümündedir. Çalışanlar iş güvenceleri ve hukuki statüleri açısından çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Sosyal güvenlik gibi yükümlülüklerden kaçınmaya neden olmasıyla eleştirilen model yetenek ve uzmanlığa kısa sürede ulaşmayı, işe alım sürecinde çeşitli idari engelleri kaldırmayı mümkün kılan maliyet avantajıyla öne çıkmaktadır (Erdoğan ve Çiğdem, 2018:254-255).

Gig kültürünün dünyanın pek çok bölgesine taşınmasında dijital platformlar önemli bir rol oynamaktadır. Bireylerin ilgi duydukları alanlarda çalışmalarına olanak sağlamasının yanında, sözü edilen model aynı zamanda küresel düzeyde iş ilanlarına erişim gibi önemli fırsatların yakalanmasında bir tercih nedeni olmaktadır. İşletmelerin maliyet avantajlarının yanı sıra daha az yükümlülüğe sahip olma, talep yönlü yetenek gibi unsurlar modelin diğer avantajları arasında gösterilirken; daha düşük ücretler, sosyal yardımların eksikliği ve iş güvenliği sorunu modelin dezavantajlarındandır (Roy ve Shrivastava, 2020:23).

Dijital platformların işletmeler ve çalışanlar açısından özellikleri şunlardır (Minter, 2017:440).

- ✓ İşlerin belirli alanlara bölünmesi ve çalışanların işe devamlılık koşulu olmaksızın işlerde görevlendirilmesi
- ✓ İşle ilgili görevlerin müşteriler ve/veya işletmelerin dâhil olduğu modelde çalışanlar tarafından yerine getirilmesi
- ✓ Çalışanların işle ilgili performanslarının Uber gibi kâr amaçlı şirketler tarafından takip edilen platform merkezli web tabanlı uygulamalarca kontrol edilmesi
- ✓ Bu modelde bağımsız yükleniciler olarak görülen çalışanların yıllık izin, asgari ücret, hastalık izni gibi standart olan istihdam haklarına sahip olamaması
- ✓ İşler için ödenecek ücretlerin müşteriler tarafından belirlendiği bu ekonomi modeli içerisinde ödemelerin platform aracılığıyla toplanması.

Tablo 3. Geleneksel Çalışma Anlayışı ve Gig Ekonomisine Dayalı Çalışma Anlayışının Karşılaştırması

	Geleneksel Çalışma Anlayışı	Gig Ekonomisine Dayalı Çalışma Anlayışı
--	-----------------------------	---

Finansal istikrarsızlık ve iş güvencesi eksikliği	Düşük	Yüksek
Özerklik anlayışı	Düşük	Yüksek
Kariyer süreçlerinin belirsizliği	Düşük	Yüksek
İşin geçici özelliği	Düşük	Yüksek
Fiziksel ve ilişkisel ayırım	Düşük	Yüksek

Kaynak: Ashford vd. 2018:26.

6. COVID-19 SONRASI DÖNEMDE GİG EKONOMİSİNİN ÇALIŞMA HAYATINA ETKİSİ

Gig ekonomisi ABD'nin yanı sıra pek çok Avrupa ülkesinde giderek artan bir hızla yayılmaktadır. Çalışanların büyük bir bölümünün gençlerden oluştuğu ekonomi modeli sahip olduğu esnek çalışma koşulları nedeniyle birçok işletme ve çalışan tarafından tercih edilmektedir. (Narin ve Küçük, 2021:58).

Bu bölümde Covid-19 sonrası giderek yaygınlaşan gig ekonomisinin çalışma hayatına etkisi irdelenmektedir. Gig ekonomisinin çalışma hayatında üç somut etkiyi ortaya koyduğu görülmektedir. Bu etkiler; “istihdamda bağımsız yüklenici” sorunu, “örgütlenme ve toplu pazarlık alanındaki kısıtlar” ve güvencesiz esneklik başlıklarıyla ele alınmaktadır.

6.1. İstihdamda Bağımsız Yüklenici Sorunu

Dijital emek platformları bireylere alışlagelen istihdam anlayışından farklı içerik ve özelliklere sahiptir. Öncelikle kendi bünyelerinde çalışan bireylere “bağımsız yüklenici” sıfatıyla yaklaşan bu platformlar kendi bünyelerinde çalışanları tâbi kıdıkları sınıflandırma ile ücret ve çalışma saatine ilişkin güvence, işsizlik yardımı ve işçi tazminatı dâhil olmak üzere yasal anlamda birçok temel haktan mahrum bırakmaktadır (Zipperer vd., 2022:1).

Gig ekonomisi çalışanlarının istihdam statülerinin belirsizliği ise iş hukuku kapsamında korunmaları sorunu açısından tartışma konusudur. Nitekim gig çalışanlarının işçi statüsünde kabul edilmeleri hâlinde hukuki olarak sağlanan korumalardan faydalanacağı yönünde öngörülebilir bir yaklaşımdan söz edilebilir. Diğer taraftan işlerin fıkri hakları yönüyle bağımsız yüklenici statüsü söz konusu platformun çalışanları için önem arz etmekle birlikte işlerdeki farklılık gig çalışanlarının istihdam statülerinin netliği konusunda belirsizliğe neden olmaktadır. Bu yönüyle platformların bir kısmı çalışanları serbest bırakma yolunu seçerken diğer bir kısmı ise çalışanları üzerinde kontrol uygulamaktadır. Gig ekonomisinin istihdam yönüyle tek bir sınıflandırma kapsamında ele alınamayacağını gösteren bu durum karşısında (Fransa’da “oto girişimci”, Avusturya’da “çalışan benzeri” gibi) bir ara kategori düzenlemesinin yapılmasının istihdamın korunmasına olumlu sonuçlar sağlayabileceği düşünülmektedir (Görmüş, 2020:242). Dolayısıyla gig ekonomisi modeli her ne kadar bağımsız yüklenicilerin özerk ve esnek biçimde çalışma hayatında faaliyet göstermelerine olanak tanımış olsa da mevcut model içerisinde bağımsız yüklenicilerin hukuki boyutuyla işçi kabul edilmemeleri istihdam korumalarından mahrum kalmaları sorununa yol açmaktadır (Ertürk, 2022:115).

Gig ekonomisinin yaygınlaştığı ülkelerden biri olan ABD’de 2022 yılı itibarı ile bağımsız çalışan sayısı 57.3 milyon olarak kayda geçmiştir. Ülkede gig ekonomisi içerisinde gerçekleştirilen çalışma süreleri 11 saat ile 30 saat arasında değişiklik göstermektedir (Statista, 2022).

Tablo 4. ABD’de Çalışanlar ve Bağımsız Yükleniciler İçin İşyerinde Yasal Korumaların Görünümü

Çalışma Standardı	Çalışanlar	Bağımsız Yükleniciler
Asgari ücret	Var	Yok
Fazla mesai ücreti	Var	Yok
İşsizlik sigortası	Var	Yok
İşçi tazminatı	Var	Yok
Ücrete tâbi raporlu günler	Var	Yok
Ücretli aile izni	Var	Yok
Sosyal güvenlik güvencesi	Var	Yok
Sendika hakkı	Var	Yok
Ayrımcılık ve cinsel tacize karşı koruma	Var	Yok

Kaynak: Zipperer vd. (2022). National Survey of Gig Workers Paints A Picture of Poor Working Conditions, Low Pay, Economy Policy Institute.

Tablo 4’te; ABD’de işyerlerinde çalışanlar ile platform çalışanları olan bağımsız yükleniciler arasında çalışma standartlarına ilişkin yasal korumaların görünümü sunulmaktadır. Toplam on başlıktan oluşan yasal koruma başlıkları açısından bağımsız yükleniciler ücretten, işsizliğe ve hatta ayrımcılığa kadar birçok güvencesiz durumla karşı karşıya kalmaktadır. Dijital platformların içinde bulunduğu bu durum platform çalışanlarının hukuki statülerinin belirsizliği açısından istihdam alanındaki eksikliklerin bir sonucu olarak ifade edilebilir.

Gig ekonomisi İngiltere’de de ABD’ye benzer biçimde giderek artan bir taleple büyümeye devam etmektedir. Platform çalışanlarının sayılarının yer aldığı ve Ulusal İstatistik Ofisi’nin kayıtlarından aktarılan bir araştırmaya göre 2016 yılında 2.3 milyon istihdama sahip olan gig ekonomisi, 2019 yılında 4.7 milyon çalışana ulaşırken 2022 yılında bu sayı 7.25 milyon düzeyine gelmiştir. 2026 yılında ise gig ekonomisi kapsamında istihdam edilenlerin sayısının 14.86 milyon olacağı tahmin edilmektedir (Fennel, 2023).

Dünyadaki gelişim hızıyla paralel bir seyir gösteren ülkemizde de gig ekonomisinin önlenemez bir artış yakaladığı gözlenmektedir. Ülkemizde gig ekonomisinin somut ve yerli örneklerinden yemeksepeti.com 2015 yılında Delivery Hero’ya satılmıştır. Yine aynı sektörde yer alan Getir yemek siparişi ve market siparişini bir araya getirerek İngiltere ve Fransa gibi ülkelere açılmış ve segmentini genişletmiştir. Diğer taraftan dünyada UBER’in yerli muadili olan bitaksi gibi platformlar yüksek konfor sağlayan bir çalışma deneyimi sunmaktadır (İnnova, 2021).

6.2. Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Alanındaki Kısıtlar

Gig ekonomisi çalışanları endüstri ilişkileri alanında çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim gelişmiş ülkelerde gig ekonomisi içerisinde istihdam edilen çalışanların örgütlenme özgürlükleri ve toplu pazarlık hakkı konusunda önlerinde birtakım engeller bulunduğu ifade edilmektedir (Görmüş, 2020:242). Örneğin; hizmet sunumu ve kitlesel çalışmanın doğası itibarıyla gig tabanlı çalışmaların çevrimiçi ve parçalı yapısının çalışanlar arasında kolektif sesin oluşturulmasında önemli bir engel teşkil ettiği söylenebilir. Özellikle bazı sektörlerde dağınık şekilde çalışan bireyler arasında “çevrimiçi forumlar” ortaya çıkmış olmakla birlikte bu forumlar gevşek bir yapıya sahip olmaları ve kolektif faaliyeti teşvik etme konusunda birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmaları açısından çeşitli dezavantajlar barındırmaktadır (Johnston ve Land-Kazlauskas, 2019:31).

Diğer taraftan platform ekonomisi çalışanlarının platform ile pazarlık yapma, etkili ses çıkarabilme veya politikaların değiştirilmesi açısından kolektif bir ses çıkarabilme konusuna çekinceli yaklaştıkları görülmektedir. Özellikle platformların bazıları çalışanların işbirliği yerine rekabeti teşvik ederken, bir kısmı ise platforma yönelik bir tehdit unsuru olan herhangi bir nedenle işten çıkarılma ya da ileride söz konusu çalışanlarla tekrar iletişime geçmeme yollarını kullanabilmektedir. Ayrıca platformların kendilerini müşteri ve işgücü arasındaki komisyoncular olarak görmeleri ve bu anlamda bilinen işveren kavramından uzaklaşmaları çalışanların muhatap olacakları ve pazarlık gibi konuları yapacakları kişiyle ilgili çeşitli belirsizliklerin ortaya çıkması sorununu beraberinde getirmektedir (Graham ve Woodcock, 2018:244).

6.3. Güvencesiz Esneklik

Gig ekonomisinde çalışanlar kendi sözleşmelerini öne çıkararak birey ve işletmelerle çalışabilmekte ve kendi programlarını hazırlama, zamanı verimli kullanma gibi pek çok esneklik özelliği kazanabilmektedir (Şen ve Bütün, 2021:109). Bununla birlikte model kendi içerisinde çeşitli belirsizlikleri beraberinde getirmektedir.

İşin belirsizliğinde dikkat edilmesi gereken konular arasında; sosyal hakların ve sosyal güvencenin eksikliğinin altı çizilmektedir. İşin konusu, içeriği, süresi gibi faktörlerin yanı sıra özellikle yaşlı grubunun sağlık sorunları ve emeklilik ihtiyaçları halen belirsizliğini korumaktadır. İş ve ücret arasındaki dengesizlik açısından işlerin standart bir karşılığı olmadığı için çalışanların geçimi sağlamaları ve gelir kazanmalarını öne çıkaran bir anlayış benimsenmektedir. Bununla birlikte Avustralya’da 2018 yılında hükümetin gig çalışanlarını adil çalışma kanunu kapsamına alması gig çalışanlarına yönelik uygulamalara örnek teşkil etmesi bakımından oldukça önemlidir (Küçük ve Tınaz, 2022:123).

Gig ekonomisi politika sonuçları açısından kapsamlı veriler ortaya koymaktadır. Örneğin; işsizlikle mücadele eden ülkelerde meslekler açısından kazanç fırsatlarının yakalanmasında, yeni beceriler ve eğitim için talep yaratılmasında etkili olabilmekte iken; emeğin korunmasına zarar verebilme, ekonomik güvencesizliklere, çalışma hayatının öngörülemezliğine ve hatta sosyal politikaların zarar görmesine neden olabilmektedir. Bu yönüyle geleneksel işgücü istatistikleri ve ekonomik göstergelerin çevrimiçi platformlar aracılığıyla gerçekleştirilen işi ölçmeye uygun bir yapıya sahip olmadığı ifade edilmektedir (Kässi ve Lehtonvirta, 2018:1).

Küçük ve Tınaz tarafından 2022 yılında yapılan çalışmada Türkiye’de en az bir yıl boyunca gig ekonomisi içerisinde yer alan 20 kişiyle görüşme yapılmıştır. Çalışma gig çalışanlarının yaptıkları sözleşmeler bakımından işlerinin güvencesizliğinin ciddiyetini ortaya koymaktadır. Katılımcılar içerisinde sözleşme olmadan çalışanlar, nadiren iş sözleşmesi ile çalışanlar ve sözel beyan ile çalışanlar olmak üzere farklı uygulamalar çalışmada ulaşılan dikkat çekici sonuçlar arasında yer almaktadır. Örneğin; katılımcıların % 20’si herhangi bir sözleşme olmaksızın çalıştığını, % 5’i nadiren iş sözleşmesi yaptığını, % 75’i ise birçok hizmet sözleşmesiyle çalıştığını ifade etmiştir. Yapılan sözleşmeler içerisinde; hizmet alım sözleşmesi, gizlilik sözleşmesi, ödemeler, haklar ve

sorumluluklara dair sözleşmenin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca sözleşme olmadan sözlü beyanla yapılan çalışmalara da araştırma kapsamında rastlanmaktadır (Küçük ve Tınaz, 2022:111, 115). Gig ekonomisinin çalışanları koruyucu mekanizmaların benimsenmediği ve sosyal güvenlik korumasının etkisiz kaldığı mevcut yapısı devletlerin ilerleyen zamanlarda vergi kaybı yaşamalarının da nedeni olma riskini beraberinde getirmektedir (Ünal ve Temiz, 2022:182).

7. SONUÇ

Ekonomik ve sosyal hayatı etkileyen Covid-19 salgını insanları hiç beklemedikleri şekilde etkilemiş ve hayatı kısıtlayıcı pek çok tedbiri beraberinde getirmiştir. Salgının etkilediği alanlardan biri de çalışma hayatıdır. Bu süreçte bulaş riskinin azaltılması amacıyla insanlar evden çalışma yoluyla mesailerine devam etmişler ve iş ile ev arasındaki ayırım ortadan kalkmıştır.

Salgınla birlikte yeniden tercih edilen bir çalışma modeli olarak karşılaşılan gig ekonomisi modelinde ulaşım ve gıda gibi alanlarda yoğun bir işgücü talebi ortaya çıkmıştır. İşyerlerini, ürün/hizmet satın alan bireyleri ve çalışanları buluşturan sistemde çevrimiçi ve mobil uygulamalar yoluyla hizmet talepleri karşılanmaktadır.

Taşımacılıktan konaklamaya, sağlıktan ev eşyalarına kadar geniş bir yelpazeye sahip olan Gig ekonomisinin özellikle güvenlik ve gizliliği sağlama, kullanım açısından sağladığı kolaylık, işletmeler, bireyler ve çalışanları bir araya getirmesi öne çıkan özellikleri arasındadır. Bu ekonomi modeli her ne kadar yeni bir model olmasa da Covid-19 salgınıyla birlikte birçok işletme tarafından tercih edilmiştir. Dünyada ABD ve İngiltere gibi ülkelerin öncülük ettiği gig ekonomisi bünyesinde gerek çalışanların gerekse platformların sayılarının artacağı tahmin edilmektedir.

Gig ekonomisi çalışmada belirtildiği üzere çalışma ilişkileri, güvenlik ve endüstri gibi alanlarda sorunlara açık bir yapıdadır. İstihdam ağının genişlemesi, kısa süreli işlerin gerçekleştirilmesine olanak tanınması, iş süreçlerinde bazı bürokratik engellerin ortadan kalkması gibi avantajları kapsayan gig ekonomisi sahip olduğu dezavantajlar yönüyle de eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin başında; iş güvencesini ortadan kaldırması, işverenler açısından sosyal güvenlik yükümlülüklerinden kaçınma, emeğin düzenli bir gelir elde etmemesi unsurları ise modelin dezavantajları olarak öne çıkmaktadır.

Çalışma hayatına etkisi açısından gig ekonomisi modelinin neden olduğu üç temel sorun bu çalışmada ele alınmıştır. Bu sorunların ilki olan istihdamda bağımsız yüklenici sorunu değerlendirildiğinde; bağımsız yüklenici sıfatıyla isimlendirilen platform çalışanları hukuki anlamda işçi olarak kabul edilmemektedir. Bu durum yüklenicilerin istihdam alanına ilişkin koruma ve güvencelerden mahrum kalması ve her türlü riske açık olması anlamına gelmektedir. Bu yönüyle yasal mevzuatın bağımsız yüklenicilerin mevcut durumları da dikkate alınarak yeniden ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Gig ekonomisinin çalışma hayatındaki diğer etkisi örgütlenme ve toplu pazarlık alanındaki çeşitli kısıtlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Nitekim yapılan işlerin parçalı işler ve çevrimiçi yapısı çalışanların kolektif anlamda seslerini duyurmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bazı sektörlerde dağınık bir çalışma sistemi olan gig çalışanları arasında çevrimiçi forumlar ortaya çıkmış; fakat bunlar gevşek yapıları ve/veya kolektif faaliyeti teşvik etme konusunda çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaları nedeniyle işlevsiz hale gelmişlerdir. Bu kapsamda karşılaşılan bir başka sorun ise platformların kendi çalışanları arasında işbirliği yerine rekabeti yükselten bir çalışma anlayışını egemen kılmaları ve çalışanları işten çıkarma gibi yollara başvurmalarıdır. Ayrıca platformların kendilerini komisyoncu olarak görmeleri nedeniyle işveren sıfatından uzaklaştıkları ve çalışanların pazarlık gibi konularda muhatap olacakları kişiler konusunda belirsizlik yaşadıkları ifade edilmektedir.

Gig ekonomisinin çalışma hayatı üzerinde ve çalışma kapsamında ele alınan son etkisi ise çalışanların herhangi bir güvenceden yoksun olmaları şeklinde ifade edilebilir. Güvencesiz esneklik başlığıyla ele alınan etki kapsamında gig ekonomisi bireylere çalışma serbestisi sunan esnek bir model gibi görünmekle birlikte emeğe ve çalışma hayatının öngörülebilirliğine zarar verdiği durumlara neden olabilmektedir. Bahsi geçen sorunlara yönelik ortaya koyulacak yeni bakış açıları ve çalışmalar gig ekonomisi modelinde ihtiyaç duyulan çözümlerin ortaya koyulmasında önemli birer alternatif sunabilir.

KAYNAKÇA

Ashford, S. J., Caza, B.B. & Reid, E. M. (2018). "From Surviving to Thriving in The Gig Economy: A Research Agenda for Individuals In The New World Of Work", Research in Organizational Behavior, 38, 23-41.

Balcı, Y. & Çetin, G. (2020). "Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye'de İstihdama Etkileri ve Kamu Açısından Alınması Gereken Tedbirler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 19 (37), 40-58.

Çiğdem, S. (2019). Endüstri 4.0 ve Dijital Emek Platformlarının İnsana Yakışır İş Bağlamında Değerlendirilmesi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 77, 157-199.

Erdoğan, E. & Çiğdem, S. (2018). "Gig Ekonomisi ve Freelance İşgücünün Yükselişi: Freelancer.Com Üzerinden Bir Değerlendirme", 229-261, (içinde). Erdoğan Ekrem (Ed.). Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Seçme Yazılar-II, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Ertürk, M. (2022). Gig Ekonomisi ile İnsan Kaynakları Yönetimi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), 14, 97-126.

Erol, S. I. (2020). "Covid-19'un Çalışma Hayatına Yansımaları: Salgından Etkilenen Bazı Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler", Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 19, 212-231.

Görmüş, A. (2020). "Gig Ekonomisinde İstihdam ve Endüstri İlişkileri: İstihdam Statüsünden Kaynaklanan Zorluklar", Sosyal Güvenlik Dergisi, 10 (2), 227-244.

Graham, M. ve Woodcock, J. (2018). Towards a Fairer Platform Economy: Introducing the Fairwork Foundation, Alternate Routes, 29, 242-253.

ILO (2020). ILO Monitor: "Covid-19 and The World of Work". Third edition Updated estimates and analysis, s. 6-7. https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/WCMS_743146/lang--en/index.htm adresinden 25 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

İnnova (2021). "Gig Ekonomisi İş Dünyasının İstihdam Dengesini Nasıl Etkileyecek?", <https://www.innova.com.tr/tr/blog/satis-pazarlama-blog/gig-ekonomisi-is-dunyasinin-istihdam-dengesini-nasil-etkileyecek> adresinden 12 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Johnston, H. ve Land-Kazlauskas, C. (2019). Organizing On-Demand: Representation, Voice, and Collective Bargaining in The Gig Economy, Conditions of Work And Employment Series No. 94, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_624286.pdf, adresinden 24 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Kässi, O. & Lehdonvirta, V. (2018). "Online Labour Index: Measuring The Online Gig Economy for Policy and Research", Technological Forecasting & Social Change, 1-8.

Kurtdaş, M. Ç. (2020). "Covid-19'un Toplumsal Etkileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", C. 6, Özel Sayı, 530-545.

Küçük, N. ve Tınaz, P. (2022). Gig Ekonomide Psikososyal Riskler "Nitel Bir Analiz", Beykoz Akademi Dergisi, 10(1), 103-126.

Minter, K. (2017). "Negotiating Labour Standards in The Gig Economy: Airtasker and Unions New South Wales", The Economic and Labour Relations Review 28(3), 438-454.

Narin, M. & Küçük, E. (2021). Covid-19 Pandemisinin Gig Ekonomisi ve Gig İstihdamı Üzerindeki Etkileri, Dünyada ve Türkiye'de Çalışma Hayatı, İstihdam ve İşsizlik, Gazi Kitabevi, 49-69.

Omay, U. (2020). "Covid-19 Salgını Sonrası Çalışma Hayatı: Güncel Sorunlar, Öngörüler ve Öneriler". (İçinde), Demirbaş, D., Bozkurt, V. & Yorgun, S. (2020). Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasi Etkileri, 153-170.

Özkanan, A. (2022). "Covid-19 Pandemisi ve Çalışmaya Etkisi: Dönüşümlü (Uzaktan - Evden) Çalışmayı Sevdik Mi?", İşletme Araştırmaları Dergisi, 14 (1), 353-369.

Roy, G. & Shrivastava, A. K. (2020). "Future of Gig Economy: Opportunities and Challenges", IMI Konnect, 9(1), 14-25.

Sargeant, M. (2017). "The Gig Economy and the Future of Work", E-Journal of International and Comparative Labour Studies, Vol. 6, No. 2.

Statista (2022). "Gig Economy in the U.S. - Statistics & Facts", <https://www.statista.com/topics/4891/gig-economy-in-the-us/#topicOverview> adresinden 12 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Şen, G. ve Bütün, E. (2021). Covid-19 Salgınının Havacılık Sektörüne Etkisi: Gig Ekonomisi Alternatifi, Havacılık Araştırmaları Dergisi, 3(1), 106-127.

T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu (2023). <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> adresinden 8 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Oyer, P. (2020). Non-Traditional Employment is a Great Opportunity for Many, but it won't Replace Traditional Employment, IZA World of Labor, 471, 1-11.

Umar, M, Xu, Y. & Mirza S. S. (2021). "The Impact of Covid-19 on Gig Economy", Economic Research, 34 (1), 2284-2296.

Ünal, Ö. ve Temiz, H. E. (2022). Gig Ekonomisi Bağlamında İş İlişkisinin Değişen Yüzü: Uber Örneği, Çalışma ve Toplum, 1(72), 167-206.

Wallas, S. & Schor, J. B. (2020). "What Do Platforms Do? Understanding the Gig Economy", Annual Review of Sociology, 46, 273-294.

Watts, S. (2020). "Digital Platforms: A Brief Introduction", <https://blogs.bmc.com/digital-platforms/?print-posts=pdf> adresinden 12 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Zipperer, B., McNicholas, C., Poydock, M., Schneider, D., ve Harknett, K. (2022). National Survey of Gig Workers Paints A Picture of Poor Working Conditions, Low Pay, Economy Policy Institute, <https://www.epi.org/publication/gig-worker-survey/>, Erişim tarihi: 24 Mayıs 2023.